

Λευκοφάνης

ΕΤΟΣ Α'. ΑΡΙΘ. 3

ΜΑΡΤΙΟΣ 1926

ΔΕΛΤΙΟΝ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Σ. Μ. Γεδεών : Ἡ ὑψωσις τῆς νοημοσύνης καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ
Γάλλου Α. Binet.
- Θ. Παπακωσταντίνου : Oswald Spengler. Ἡ ἱστορικὴ μορφολογία του.
- Δ. Ζακυθηνού : Ἀνέκδοτα ποιήματα τοῦ Λασκαράτου.
- Βιβλιογραφικὰ σημειώματα
- Χρονικὰ.

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ "ΑΘΗΝΑ,"

Α. Ι. ΡΑΛΛΗΣ & ΣΙΑ.

ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ 6 ΑΘΗΝΑΙ

ΔΕΛΤΙΟΝ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Ἔτος Α'. ἀριθ. 3

Ἀθήναι Μάρτιος 1926

Η ΥΨΩΣΙΣ ΤΗΣ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ

ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΤΟΥ ΓΑΛΛΟΥ Α. ΒΙΝΕΤ



Καὶ τοῦ μᾶλλον θεωρητικοῦ προβλήματος τῆς ἐπιστήμης ἡ ἔρευνα ὑποκρύπτει πάντοτε κάποιον σκοπὸν ὠφελιμιστικόν. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀρκεῖται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ μυστήρια τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του· ἱκανοποεῖται τελείως μόνον ὅταν χρησιμοποῖῃ τὴν ἐμπειρίαν του διὰ λόγους πρακτικοῦς.

Ἡ ἔρευνα λοιπὸν τοῦ προβλήματος τῆς νοημοσύνης τῶν παιδίων, βάσιν καὶ σκοπὸν εἶχε νὰ εὔρῃ τὸν τρόπον νὰ χωρίζωνται τὰ πρόβατα ἀπὸ τὰ ἐρίφια, τὰ νοήμονα παιδία ἀπὸ τὰ ἡλίθια, ὥστε νὰ προσαρμόζηται κατόπιν ἀναλόγως τῆς νοημοσύνης μιᾶς ομάδος μαθητῶν ἢ διδασκαλία, χωρὶς νὰ ζημιώῃ τῶρα πλέον οὔτε τὸν ἀριστοκράτην, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸν πληβεῖον τῆς διανοήσεως.

Τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ὁποῖον ἐπέφερον ἡ κατάλληλος ἐκπαίδευσις παιδίων ἀποδειχθέντων ὡς ὑστερούντων νοητικῶς, καὶ τὸ ὁποῖον ἦτο βέβαια καλλίτερον ἐκείνου, ὅπερ θὰ ἐπηκολούθει ἐὰν τὰ παιδία ταῦτα ὑπεβάλλοντο εἰς διδασκαλίαν καὶ ἐκπαίδευσιν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἀνωτέρων τοῦ κανονικοῦ βαθμοῦ νοημοσύνης ὁμηλικῶν των, ἐνεθουσίασε τόσον πλὴν τὸν Binet καὶ τινὰς ὁπαδοῦς του, ὥστε ἔφθασεν οὗτος εἰς τὸ σημεῖον νὰ συμπεράνῃ ὅτι εἶναι ὄχι μόνον δυνατὴ, ἀλλὰ καὶ ἀποδεδειγμένη πλέον ἡ ὑψωσις, ἡ ἀσκησις τῆς νοημοσύνης καὶ εἰς τὰ ὑστεροῦντα νοητικῶς παιδία. Θὰ ἦρκει μόνον νὰ ιεθοῦν εἰς ἐνέργειαν ὠρισμένα μέτρα, ὠρισμένα ἀσκήσεις, ἐκεῖναι δηλ. αἱ ὁποῖαι ἐφηροδόθησαν δοκιμαστικῶς ὑπὸ τοῦ Binet κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ομάδος τινὸς παιδίων ἀφυῶν. ¹

(1) Alfred Binet. Les idées modernes sur les enfants. Paris 1913. Κεφ. I, éducation de l' intelligence.

Εἶναι δίκαιον ὅμως νὰ χαρακτηρίζηται ἡ προσπάθεια αὕτη τοῦ Γάλλου ψυχολόγου ὡς παράδειγμα ἢ μᾶλλον ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἀσκήσεως τῆς νοημοσύνης; τὰ μέτρα δηλ. τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παιδίων τούτων σύμφωνα πρὸς τὰς ὑποδείξεις τοῦ Binet μετεχειρίσθησαν οἱ διδάσκαλοι, ἐπιφέρουσι πραγματικῶς ὕψωσιν τῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα νοημοσύνης ψυχικῆς δεξιότητος, καὶ μάλιστα ὑπὸ τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐφηρμόσθησαν;

Περὶ τούτων συντόμως θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω. Χωρὶς νὰ πρόκηται νὰ ἐξελεγχθῇ τὸ ἀσκητὸν τῶν ψυχικῶν δεξιοτήτων καὶ πρὸ παντὸς τῆς νοημοσύνης, θὰ προβῶμεν εἰς κριτικὴν ἀνάλυσιν πρόχειρον τῶν μέσων ἀγωγῆς ἡλιθίων τοῦ Binet ἐν σχέσει πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν ἐπεδίωκον καὶ τὸ ἔδαφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐφηρμόσθησαν.

Προηγουμένως ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκθέσωμεν διὰ βραχέων ποῖα τὰ μέσα τὰ ὁποῖα ὁ ἐν λόγῳ ἐπιστήμων ὑποδεικνύει.

Ἡ διαπαιδαγώγησις τῶν ὑστερούντων νοητικῶς παιδίων, τὴν ὁποίαν ἀνέλαβεν ὁ Binet συνέκειτο εἰς τὰ ἑξῆς:

1. *Εἰς κατάλληλον τρόπον διδασκαλίας.* Ἡ ἐμμονὴ τῶν διδασκάλων εἰς τμῆμά τι τῆς διδακτέας ὕλης διήκει μέχρι τελείας καταλήψεως αὐτοῦ ὑπὸ πάντων τῶν μαθητῶν. Πλὴν τούτου ἐγίνετο χρῆσις κατὰ τὴν διδασκαλίαν γλώσσης ἀπλουστάτης, τῆς ὁποίας βαθμηδὸν ἠϋξάνετο ἡ δυσχέρεια τόσον κατὰ τὴν διατύπωσιν ὅσον καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον (σημασία λέξεων). Προέβουον βαθμηδὸν ἐκ τῶν ἀπλουστέρων εἰς τὰ συνθετώτερα, ἐκ τῶν συγκεκριμένων εἰς τὰ ἀφηρημένα κ. ο. κ. Ἐλήφθη ἐπίσης φρονιίς, ὅπως ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐκάστης τάξεως εἶναι ὅσον ὁ δυνατὸν μικρότερος· οὕτω θὰ καθίστατο δυνατὴ ἐπικοινωνία μεταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητῶν συχνὴ καὶ διαρκῆς, καὶ προσέγγιςις τούτων πρὸς τὸν πρῶτον, καρπὸς τῶν ὁποίων θὰ ἦτο τελεία γνώσις τῆς ἀτομικότητος καὶ τῶν ἐλλείψεων ἐκάστου τροφίμου.

2. *Εἰς εἰδικὰς ἀσκήσεις.* Αὗται ἦσαν αἱ ἀκόλουθοι:

α) Ἀσκήσεις ἀκνησίας: Ἐπὶ ὠρισμένον χρονικὸν διάστημα μικρὸν κατ' ἀρχὰς ἀξανόμενον βαθμηδὸν ἡμέρα τῆ ἡμέρα, ὑπεχρεοῦντο τὰ παιδιά νὰ μένωσιν ἀκίνητα ὡς ἀγάλματα.

β) Ἀσκήσεις διὰ τοῦ δυναμομέτρου. Καθ' ὠρισμένα χρονικὰ διαστήματα ὑπεβάλλοντο τὰ παιδιά εἰς μ'τρῆσιν τῆς μυϊκῆς ἰσχύος διὰ τοῦ δυναμομέτρου, ὃ δὲ διδάσκαλος ἐσημείωνε βαθμὸν προόδου.

γ) Ἀσκήσεις ταχύτητος τῶν χειρῶν.

δ) Ἀσκήσεις δεξιότητος κινήσεων τοῦ σώματος. Αὗται συνίσταντο εἰς τὴν μεταφορὰν δοχείου τινος πλήρους ὕδατος μέχρι στεφάνης ἐξ ἑνὸς τόπου εἰς ἕτερον, μετὰ τὴν ἐντολὴν νὰ μὴ ἐκρεύσῃ οὐδὲ σταγῶν.

ε) Ἀσκήσεις παρατηρήσεως, ἐκτάσεως προσοχῆς, ἀμέσου ἀναμνήσεως. Προεκαλοῦντο οἱ παῖδες νὰ παρατηρήσωσι πλείονα τοῦ ἑνὸς μικρὰ ἀντικείμενα προσηρμοσμένα ἐπὶ τεμαχίου χαρτονίου, καὶ ταῦτα ὄφειλον ἀμέσως ν' ἀντιγράψωσι κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνελλιπῶς.

Ὡς βλέπομεν τὸ ἥμισυ τῶν ἀναφερομένων ἀπέβλεπε κυρίως μὲν εἰς τὸ σῶμα, πράγματι ὅμως εἰς τὴν β ο ὕ λ η σ ι ν. Τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ εἰς νοητικὰς δεξιότητας καὶ διὴ τὴν προσοχὴν καὶ τὴν ἀμῆσιν ἀνάμνησιν. Βέλιον αἱ ἀσκήσεις αὗται ἀπετέλουν, ὡς πρὸς τὴν ψυχ. ἀνέργειαν, ἣν προεκάλουν δύο ὁμάδας: Ἀσκήσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν β ο ὕ λ η σ ι ν κ υ ρ ῖ ω ς· εἶναι δὲ αὗται αἱ τέσσαρες πρῶται. Ἀσκήσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν π ρ ο σ ο χ ῆ ν κ υ ρ ῖ ω ς. Ἀμφότεραι αἱ ὁμάδες συνέπιπτον κατὰ τοῦτο· ὅτι ἐστήριζαν τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῶν καὶ ἔσοχὴν εἰς σ υ ν α ἰ σ θ ἦ μ α τ ῖ κ ἄ σ τ ο ἰ χ ε ῖ ἄ τοῦ ψυχ. βίου, εἰς τὴν ἀμύλλαν, συναίσθημα τιμῆς, αὐτοσυναίσθημα, εὐαρέσκειαν ἐκ τῆς μικροῦς κατ' ἀρχὰς, δι' ἀνατῆς ἐπομένως ἐπιτυχίας, διαφέρον ὡς ἐκ τούτου πρὸς τὴν ἀσκησιν κ. τ. ὅ.

Ἄς ἐξετάσωμεν τώρα τὰ μέσα ταῦτα χωριστά. Ἄς ἴδωμεν ἂν ἡ κατανόησις τῶν διδασκομένων κατόπιν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν προσπαθειῶν τῶν διδασκάλων πρῶτον, καὶ ἡ ἐξάσκησις τῆς προσοχῆς καὶ ἐπίρρωσις τῆς βουλήσεως δεύτερον, ὡς καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν προμικροῦ ἀπαριθμηθέντων συναισθηματικῶν στοιχείων, σχετίζονται μετὰ τὴν νοημοσύνην ἀμέσως, καὶ κατὰ πόσον.

Ἀναντιρροῦτως τὰ ἀποτελέσματα τοῦ προδιαγραφέντος τρόπου διδασκαλίας δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀποδοθῶν εἰς ὕψωσιν τῆς νοημοσύνης τῶν παιδίων εἰς τὰ ὁποῖα ὁ τρόπος οὗτος ἐφηρμόσθη.

Τὸ ὅτι ὁ ὀλίγος βαθμὸς τῆς νοημοσύνης, τὸν ὁποῖον τὰ παιδιά κατεῖχον ἐχρησιμοποίηθη καταλλήλως καὶ μέχρι τινὸς χάρις εἰς τὴν ἀπεγνωσμένην αὔξησιν τῶν προσπαθειῶν τοῦ διδασκάλου, δὲν ἀποδεικνύει βεβαίως, ὅτι οἱ μαθηταὶ κατ' ἴσθησαν εὐφυέστεροι. Ἄν λίθος τις ἀπαιτῇ ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου του βάρους καταβολὴν μεγαλειότερας δυνάμεως διὰ νὰ μετατοπισθῇ, δὲν σημαίνει ὅτι ἐγένετο ἐλαφρότερος, ἐπειδὴ κατεβλήθη παρ' ἄλλου ἢ καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου δύναμις περισσοτέρη.

Ἐπειτα καὶ τὰ αἷτια τῆς ἀνικανότητος πρὸς μάθησιν τῶν παιδίων τούτων, τὰ ὁποῖα διὰ καταλλήλων ἐνεργειῶν ἤρθησαν, δὲν ἐβασίζοντο ἀποκλειστικῶς ἐπὶ νοημοσύνης χαμηλοῦ βαθμοῦ. Ἡ ἔλλειψις προσοχῆς καὶ ἡ ἀπροθυμία τοῦ μανθάνειν καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι ὠφείλοντο πιθανώτατα εἰς λόγους καθαρῶς συναισθηματικούς· ἐννοοῦμεν δὲ διὰ τῆς ἔκφρασεως συναισθηματικοὶ λόγοι τὴν δυσαρέσκειαν ἣτις ἐγεννᾶτο καὶ παύεμεν εἰς τὸ παῖδιον ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι τὸ διδασκόμενον εἶναι ἀνώτερον τῶν δυνάμεών του· ἐκ τῆς ἀντιλήψεως ὅτι αἰωνίως ὑπελείπετο τῶν ἄλλων μαθητῶν, καὶ ταῦτα διότι δὲν εἶχε ποῦ νὰ στηρίξη τὸ ἑκάστο νεόν, ἀφοῦ ἡ διδασκαλία δὲν τὸν ἐπερίμενε, καὶ τὰ χάσματα μεταξὺ τῶν ὀλίγων του ἀτάκτων γνώσεων καὶ τοῦ διδασκομένου, ἡμέρα τῇ ἡμέρα ἠυρύνοντο.

Τὸ ὅτι κατορθώθη νὰ ἐκλείψουν πάντα ταῦτα, ἀφοῦ ἤρθησαν τὰ αἷτια τῶν, δὲν εἶναι βέβαια ἀπόδειξις ὑψώσεως νοημοσύνης. Τὰ ἀποτελέσματα ὠφείλονται εἰς χρησιμοποίησιν — ἐπαναλαμβάνομεν — ὀλίγων ὑπαρχουσῶν νοητικῶν δυνάμεων, χάρις εἰς ἐνιαυτικωτάτην προσπάθειαν.

Ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὸ δεύτερον σημεῖον τῆς προσπαθείας τῶν διδασκόντων· εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν εἰδικῶν ἀσκήσεων καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν.

Ελέχθη προηγουμένως ὅτι αἱ ἀσκήσεις αὗται ἔκρουον τὴν θύραν τῶν γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα βούλησις καὶ προσοχὴ ψυχικῶν δεξιοτήτων καὶ ταύτας ἐκαλλιέργουν. Κατὰ πόσον ὅμως ἀποτελοῦν στοιχεῖα τῆς νοημοσύνης ἢ βούλησις καὶ προσοχὴ; πρὸς ταύτας μόνον τὰς ψυχ. δεξιότητας ἀρκεῖ νὰ στραφῇ ὁ θέλων νὰ ἀσκήσῃ τὴν νοημοσύνην τοῦ τροφίμου του;

Δὲν εἶναι ἀνάγκη βεβαίως νὰ καταχωρίσωμεν ἐδῶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν κορυφαίων ψυχολόγων περὶ τῆς νοημοσύνης, αἷτινες ἄλλωστε εἶναι γνωσταὶ εἰς τὸν ἀναγνώστην. Ὑπενθυμίζομεν μόνον ὅτι ἅπαντες οἱ τῆς νοημοσύνης ὁρισμοὶ ἔχουσι τοῦτο τοῦλάχιστον τὸ κοινόν, ὅτι θεωροῦν καὶ χαρακτηρίζουν τὴν νοημοσύνην ὡς **σ τ ο ι χ ε ῖ ο ν ἀ π ο κ λ ε ι σ τ ι κ ῶ ς ν ο η τ ι κ ὄ ν**, τ. ἔ. στοιχεῖον ἀποκλειῶν καθ' ἑαυτὸ πάντα βουλευτικὸν καὶ θυμικὸν παράγοντα.

Ὡστε ἅπασαι αἱ ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν βούλησιν ἀσκήσεις δὲν ἐγγίζουσιν ἀμέσως τὴν νοημοσύνην. Ἀποκλείεται λοιπὸν ἢ δι' αὐτῶν ὑψώσις τῆς.

Μένουν τὴν ὥρᾳ αἱ ἀπευθυνόμεναι εἰς τὴν προσοχὴν κυρίως ἀσκήσεις—ἢ ἀμέσως ἀνάμνησις· εἶναι μέσον ἐξελέγχον τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς. Πρὶν νὰ ἐξακριβώσωμεν ποῖα ἢ θέσις, ὁ ρόλος καὶ ἡ συμβολὴ τῆς προσοχῆς εἰς τὸν νοητικὸν βίον ἐν σχέσει πρὸς τὰς λοιπὰς νοητ. δεξιότητας, αἷτινες περιλαμβάνονται ἐν τῇ νοημοσύνῃ καὶ ἀποτελοῦσι ταύτην.

Ἡ παρατήρησις καὶ μελέτη παθολογικῶν καταστάσεων τοῦ ψυχικοῦ βίου κατὰ τὰς ὁποίας ἐπῆροχετο πολλακῶς μὲν ἀπουσία τῆς προσοχῆς, πάντοτε δὲ ἀνωμαλία ἐν αὐτῇ, ὑπέδειξεν ὅτι ὑπάρχει συνάφειά τις θετικὴ μεταξὺ προσοχῆς καὶ νοητικῆς καταστάσεως.

Ἄλλ' ὁ Binet ἀρχόμενος ἤδη τῆς μελέτης τοῦ προβλήματος τῆς νοημοσύνης, τὴν προσοχὴν ἐθεώρησε κύριον καὶ μόνον αὐτῆς περιεχόμενον, καὶ ἀρκοῦμενος εἰς τὴν ἐξέλεξιν τῆς ὑπάρξεως βαθμοῦ τινος ταύτης ἐ εἰράτο νὰ ὀρίσῃ καὶ τὸ νοητικὸν ἐπίπεδον τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα ὑπέβαλλεν εἰς πειραματισμόν.²

Βραδύτερον ἤλλαξεν ὁ Binet ἀντιλήψεις περὶ τῆς οὐσίας τῆς νοημοσύνης, ἀλλ' ὡς καὶ ἄλλοι ἔχουν παρατηρήσῃ καὶ μεμνηθῇ³, δὲν ἔπαυσε νὰ ἐξαίρη καὶ νὰ ὑπερτιμᾷ τὴν σημασίαν τῆς προσοχῆς διὰ τὴν νοημοσύνην. Τὸ τοιοῦτον ἀκριβῶς ὥθησεν αὐτὸν εἰς διαμόρφωσιν μέσων ἀσκήσεως τῆς νοημοσύνης ἀναλόγων, εἰς τὰ ὁποῖα σπουδαίαν θέσιν κατεῖχεν ἡ ἀσκησις καὶ καλλιέργεια τῆς προσοχῆς.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ προύμησις αὕτη τοῦ Binet δὲν εἶναι ὀρθὴ καὶ δικαία. Ἡ προσοχὴ οὔτε τὸ ἅπαντον τῆς νοημοσύνης ἀποτελεῖ, οὔτε ἢ ἀνωτέρα καὶ συνθετωτέρα τῶν ἀποτελουσῶν ταύτην δεξιοτήτων εἶναι, οὔτε ὁ βαθμὸς τῆς ὑπάρξεώς της κανονίζει πάντοτε τὸν βαθμὸν τῆς ὑπάρξεως ἄλλων νοητ. δεξιοτήτων. Πολλακῶς παρατηρήθη, ὅτι ἀνικανότης τις τοῦ νοητ. ἐργάζεσθαι, ἀδυναμία τοῦ ἀντιδρᾶν εἰς ἐξωτερικὰς ἀπαιτήσεις δὲν εἶχεν ὡς αἷτιον ἔλλειψιν ἢ ὑστέρησιν ἐν τῇ διανοήσει ἀλλὰ διατάραξιν, ἔλλειψιν προσοχῆς δι' ὀρισμένους λόγους. Ἡ ἀποκατάστασις τῆς κανονικῆς λειτουργίας ταύτης, συνετέλει εἰς τὸ νὰ γίνεταί πάλιν ἐκδηλὸς ἢ ἐνέργεια τῆς διανοήσεως.⁴

² A B i n e t Attention et Adaptation. Année Psychologique 6 σ. 248.

³ W, S t e r n. die psychol. Methoden der Intelligenzprüfung. Leipzig 1912 σελ. 12. Die Intelligenz der Kinder u. Jugendlichen und die Methoden ihrer Untersuchung Leipzig 1920 σ. 84.

⁴ E. M e u m a n n Vorlesungen zur Einführung in die Exper. Päd. 1913 Leipzig II Band. σ. 172

Τούναντίον τόσον οἱ διάφοροι τῶν ἐπιστημόνων ὀρισμοί, ὅσον καὶ ἡ κοινὴ ἀντίληψις, περιεχόμενον τῆς νοημοσύνης θεωροῦσι κυρίως τὴν διανόησιν ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς φαντασίας Ἡ προσοχὴ ἀπαριθμεῖται ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ· αὕτη ὡς καὶ αἱ κατώτεροι νοητ. δεξιότητες συνειρμός, ἀνάπλασις, μνήμη, κ. ἄ. δὲν συνυπολογίζονται ὡς βᾶθος τῆς νοημοσύνης, πλὴν ὀρθῶς διότι ἡ ὑπαρξίς των ἀπαραιτήτως προϋποτίθεται, ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῶν ἀνωτέρων νοητ. δεξιοτήτων. Συνυπάρχει δηλ. καὶ ἡ προσοχὴ εἰς πᾶσαν τῆς νοημοσύνης ἐκφρασίαν κατὰ κανόνα, διότι ἀκριβῶς προϋποτίθεται δι' οἰανδήποτε νοητ. ἐνέργειαν. Εἶναι θεμελιώδης νόμος τοῦ ψυχ. βίου, χάρις εἰς τὸν ὅποιον ὁμᾶς τις στοιχειῶν τῆς συνειδήσεως ἀπομονοῦται καὶ ἐξαιρέται, οὕτως ὥστε εἰς ταύτην νὰ κατευθύνεται ἡ ψυχικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργεια. Συντελεῖ δηλονότι ἡ προσοχὴ εἰς τελειότεραν λειτουργίαν τῶν νοητ. δεξιοτήτων, ἀποτελοῦσα οὕτως εἰπεῖν τὴν ἠθικὴν, τὴν ἀρετὴν τούτων. Ἀντιθέτως ὁμως πρὸς τὸν βαθμὸν εἰς ὃν ἐκάστη δεξιότης διανοητικὴ ὑπάρχει παρὰ τῷ ἀτόμῳ, ἡ προσοχὴ εἶναι τρόπον τινα ἐξωτερικὸς, τυπικὸς παράγον ἐπιτυχίας ἐν τῇ ἐπιτελέσει ψυχικῶν γεγονότων.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ ἀποκλειστικὴ καλλιέργεια καὶ ὑψώσεις τῆς προσοχῆς οὐδαμῶς ἀποδεικνύει ἄμεσον ὑψωσιν τῆς ὅλης νοημοσύνης, οὐδὲ εἶναι ἰκανὴ νὰ ἄρῃ τὴν ἀδυναμίαν καὶ ἀτέλειαν τῆς φαντασίας καὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς διανοήσεως λειτουργιῶν.

Δὲν δύναται τις ἐπομένως νὰ διατείνηται ὅτι ἡ περὶ τὸ προσέχειν ἰκανότης ἐξελεγχομένη διὰ τῆς παροδικῆς συγκρατήσεως καὶ μηχανικῆς ἀναμνήσεως ἀπαρτίζει ἀκεραίαν τὴν νοημοσύνην ἔστω καὶ ἐν μικρῷ βαθμῷ. Τὸ τοιοῦτον ὁμοιάζει πρὸς ἰσχυρισμὸν ὅτι ἔχει κτισθῆ ὀλόκληρον οἶκημα μολοντί μόλις τὰ θεμέλια τῆ προσόψεως καὶ τμημά τι ταύτης ἔχει ἀνεγερθῆ. Συνοψίζομεν: ἀσκήσεις βουλήσεως καὶ προσοχῆς ταύτας μόνας καθ' ἑαυτὰς τὰς λειτουργίας ὑψοῦσι, καὶ συντελοῦν οὕτω εἰς τὸ νὰ διευκολύνουν τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ὑπαρχουσῶν νοητικῶν δυνάμεων πρὸς κατεργασίαν ὕλης τινὸς ὀρισμένης. Τοῦτο ἀπλῶς κατορθώθη.

Παράγων ὁμως κανονίζων τὴν ἐπιτυχίαν ἦτο καὶ ἡ ἰσορροπία μεταξὺ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐρεθίσματος καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἰκανότητος τοῦ κατανοεῖν. Ἐάν αὕτη ἀργότερον ἐκλονίζετο, ἂν δηλ. τὰ πρὸς διανοητικὴν κατεργασίαν ἐκ τοῦ ἔξω κόσμου προερχόμενα διέφερον κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς δυσχερείας τῶν ἐν τῷ σχολείῳ παρεχομένων, ὥστε ὁ

τρόφιμος τοῦ Binet νὰ ὀφείλῃ νὰ ἀντεπεξέρχεται πρὸς δυσχερεστέρας ἀπαιτήσεις, οὐδεὶς δύναται νὰ διαβεβαιώσῃ ἡμᾶς ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπιτυχῆ ἀποτελέσματα θὰ ἐπαναλαμβάνοντο.

Καὶ τὸ κερδιθῆν ὁμως καθ' ἑαυτὸ δὲν θὰ ἦτο πιθανῶς μόνιμον· ἐὰν μετεφύτευέ τις τὸ καχεκτικὸν φυτὸν τῆς νοητικῆς δράσεως τῶν τροφίμων τοῦ Binet εἰς περιβάλλον ἄλλοιον ἐκείνου, εἰς τὸ ὅποιον τοῦτο ἀνεπτύχθη, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν τὰ παρατηρηθῶν τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα. Μὴ λησιμονῶμεν ὅτι, ὅσα ἐπετεύχθησαν, ἐπετεύχθησαν ἐν ὁμάδι μεταξὺ στοιχείων ὁμοιογενῶν νοητικῶς, καὶ διη κατόπιν ἀμίλλης ἴσων πρὸς ἴσους, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ὀρισμένον ἔλεγχον. Εἶχον δηλαδὴ βάσιν καὶ στήριγμα δι ε γ ε ρ σ ε ι ς θ υ μ κ α ς.

Ἄλλ' οὐδ' ἐν τῇ αὐτῇ ὁμάδι ὁμογενῶν στοιχείων θὰ εὐρίσκοντο τὰ παιδιά ταῦτα αὔριον ὡς ἐνήλικοι ἐν τῇ κοινωνίᾳ, οὔτε ὑπὸ ἐπίβλεψιν στοργικῆν ἐνθαρρύνουσαν θὰ διῆγον, οὐδ' ἡ ἐκ τῆς ἀμίλλης, ἐπιτυχίας κ.τ.δ. εὐαρέσκεια θὰ ἐγεννᾶτο καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἀφοῦ ὀφθαλμοφανῶς θὰ ὑστέρουν οὗτοι εὐρισκόμενοι κατὰ κανόνα παρὰ τὸ πλευρὸν ἀνθρώπων κανονικῶν.

Ἀφοῦ λοιπὸν βάσις παντὸς τῶν παιδίων κατορθώματος ἦτο τὸ θυμικὸν στοιχεῖον, ἡ μᾶλλον εὐάρεστος θυμικὴ κατάσταση ἐγειρομένη ἐξ ὀρισμένων λόγων, συνεχῆς δυσάρεστος τοιαύτη, εἰς ἀντίθετα, τῶν προτέρων ἐπακολουθοῦσα ἀποτελέσματα, δὲν θὰ παρέσσυρε τὰ πάντα εἰς κατὰπτωσιν τελείαν ἀπαμβλύνουσα τὰς κτηθείσας ἰκανότητας καὶ καταστέλλουσα πρὸ πάντων πᾶσαν ὄθησιν πρὸς χρησιμοποίησιν τῶν ψυχικῶν ἐκάστου δυνάμεων, πᾶσαν θέλησιν καὶ ἐπιθυμίαν πρὸς ταύτην πᾶν ὅ,τι δηλ. ἡ προσπάθεια τοῦ Binet κατώρθωσε νὰ ἐπιτελέσῃ;

Ἄς ἔλθωμεν νῦν εἰς τὴν περίπτωσιν ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Binet ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σύστημά του ἀσκήσεως τῆς νοημοσύνης. Τὸ ἀνθρώπινόν του ὕλικόν.

Δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὅτι πᾶσα ψυχικὴ λειτουργία ἢ ἰδιότης βάσιν ἔχει λειτουργίας ἢ ἰδιότητας ὀργανικᾶς. Ὑστέρησις ἐν τῷ νοεῖν ἐπομένως ἐδράζεται ἐπὶ ἀτελειῶν ἐν τῇ ἀναπτύξει ὀρισμένων ὀργάνων, δηλαδὴ ἐπὶ παραγόντων ἀνατομικῶν καὶ φυσιολογικῶν, κληρονομικῶν ἢ ἐπικτητῶν. Ἡ ἐξάρτησις δ' ἀκριβῶς αὕτη τῆς νοητικῆς ὑστερήσεως ἀπὸ τοῦ ὀργανικοῦ παραγόντος, εἶναι ἡ βάσις καὶ ἀφετηρία τῆς ἀντιλήψεως

καθ' ἣν αἱ ἔσχαται βαθμίδες τῆς νοημοσύνης δὲν ὑπόκειται ἀποτελεσματικῶς εἰς ἀσκησιν. Διὰ τοῦτο μία τῶν κυριωτάτων αὐτοῦ φροντίδων ἔπρεπε νὰ ἦναι ἡ ἄρσις καὶ βελτίωσις τῆς σωματικῆς, ὀργανικῆς τῶν παιδίων ὑστερήσεως, πράγμα τὸ ὁποῖον συμβαίνει σήμερον εἰς παρομοίας φύσεως πρὸς τὰ τοῦ Binet ἰδρύματα ἐν Ἑλβετίᾳ.

Εἰς περιπτώσεις κατὰ τὰ ὁποίας οὐδεμία ἀσκήσις, οὐδὲ θεραπεία ἦτο δυνατή, πᾶ α περαιτέρω ἐφαρμογὴ πνευματικῶν ἀσκήσεων καὶ αὐτῶν τῶν ἀρίστων, θὰ ἀπέβαινε ματαία.

Πῶς ὅμως ἐξηγεῖται —θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀντεῖπῃ—τὸ πόρισμα τῆς μετρήσεως ἐκάστου τῶν παιδίων τούτων διὰ τῆς κλίμακος Binet, ὅπερ ἀπέδειξεν ὅτι πλείονες ἢ οἱ ἡμίσεις τῶν εὐνοουμένων του ἐκέρδισαν ἐν ὁλόκληρῳ ἔτος ἐν τῇ διανοητικῇ των ἀναπτύξει. Τὸ πόρισμα τοῦτο εὐχερὲς εἶναι νὰ ἐξηγηθῇ ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι διὰ νὰ χαρακτηρισθῇ τις ὅτι ἐκέρδισεν ἐν ἔτος, ἔπρεπε νὰ ἀπαντήσῃ ἐπιτυχῶς εἰς πέντε ἐκ τῶν πλειόνων προβαλλομένων ἐρωτημάτων, τῶν γνωστῶν ὑπὸ τὸν διεθνή ὄρον tests.

Τῶν tests τούτων πλείστα βεβαίως ἀπευθύνοντο εἰς διαφόρους καθαρῶς νοητ. δεξιότητας καὶ τὴν φαντασίαν, οὐχ ἦττον ὅμως ἐπίσης πλείστα ἐξήλεγχον β α θ μ ὄ ν τ ι ν α π ρ ο σ ο χ ῆ ς , ἰ κ α ν ὄ τ η τ α τ ο ὕ ἄ μ έ σ ω ς ἀ ν α μ ι μ ν ῆ σ κ ε σ θ α ι , κ α ἰ γ ν ὴ σ ε ι ς τ ι ν α ς , σχολικὰς καὶ μὴ⁶. Τοιαύτης φύσεως tests ἀπατώνται οὐχὶ π' ἄνευ πλείονα τῶν δέκα, ἐν τῇ κλίμακι Binet, εὐκόλον δὲ εἶναι νὰ ἀνεύρη τις ταῦτα καὶ ἄνευ ἰδιαίτερας ὑποδείξεως.

Ἐπομένως οὐδόλως ἀφύσικον ἂν παῖδες ὑποστάντες διδασκαλίαν ἀνάλογον καὶ αὐξήσαντες τὰς γνώσεις των, ἀσκηθέντες δὲ εἰδικῶς εἰς τὸ προσέχειν καὶ ἀμέσως ἀναμνήσκεισθαι, κατώρθωναν μετὰ τὴν δευτέραν των μέτρησιν νὰ λύσουν τόσον ἀριθμὸν tests, ὅσος ἐχρειάζετο διὰ νὰ χαρακτηρισθῶν ὡς ἀναπτυχθέντες νοητικῶς κατὰ ἐν ἔτος.

Ταῦτα χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ὑπὸ ποίας θυμικὰς συνθήκας ἐγένετο τὸ πρῶτον ἢ μέτρον τῶν εὐνοουμένων τοῦ Binet καὶ ὑπὸ ποίας τὸ δεύτερον, ὅτε ἐνήργει ὁ παράγων τῆς αὐτοπεποιθήσεως, τῆς θελήσεως πρὸς τὸ νοητικῶς ἐνεργεῖν κ λ π.

Διὰ παντὰς τοὺς ἀνωτέρω λόγους, ἡ προσπάθεια αὕτη τοῦ Binet δὲν ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι δυνατὴ ἢ ὑψώσις τῆς νοημοσύνης. Οὐδόλως ἐπομένως πρέπει νὰ φέρῃται ὡς ἐπιχείρημα τοῦ ἀσκητοῦ τῆς δεξιότητος ταύτης· καὶ νὰ προτείνεται παράδειγμα πρὸς μίμησιν.

OSWALD SPENGLER

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ

Ὁ παγκόσμιος πόλεμος καὶ ἡ διεθνὴς οἰκονομικὴ κρίσις ποὺ τὸν ἀκολούθησεν, ἐκλόμισαν συθέμελα ὁλόκληρο τὸν κοινωνικὸν ὀργανισμόν τῆς γῆς καὶ μαζὺ μ' αὐτὸν ὅλον τὸν ὑπὸ ῥυθμιστὸν τῆς κοινωνίας· τὴν φιλοσοφίαν, τὴν τέχνην, τὴν θρησκείαν, τὴν πολιτικὴν, τὴν ἠθικὴν.

Τὸ κοινωνικὸν ζήτημα ποὺ πρωτίτερα βρισκότανε σὲ λανθάνουσα κάπως κατάστασις, ξεπήδησε τώρα στυγνὸν καὶ ἀπειλητικόν, γεμᾶτον ἐντασιν καὶ σκληρότητα. Ἡ θρησκεία φυτοζωεῖ, ἡ ἠθικὴ ζητᾷ νὰ προσαρμωστῇ ἵσως καινούργιαις ἀνάγκαις, ἡ πολιτικὴ προβαίνει σὲ σπασμωδικὰς ἐνεργείας, ἡ τέχνη καὶ αὐτὴ τραβᾷ τὸ μοιραῖον δρόμον τῆς καί, ἢ γίνεταί «σκοπίμη», ἢ μάταια ἀγωνίζεται ν' ἀποδείξει πὼς εἶναι κάτι ξεχωριστὸ ἀπὸ τῆς ἄλλης ἐκδηλώσεως τοῦ πολιτισμοῦ, καταφεύγοντας στὸ μυστικισμὸν καὶ τὸ συμβολισμὸν.¹ Τὸ ἴδιον καὶ ἡ φιλοσοφία. Ἡ ἀγκαλιᾶζει καὶ αὐτὴ τὸ κοινωνικὸν ζήτημα καὶ καταντᾷ «κοινωνιολογοῦσα φιλοσοφία» μὲ ἀρνητικὴν κριτικὴν γιὰ κάθε σημερινόν, ἢ τρέπεται ἐνσυνείδητα πρὸς τὸ συμβολισμὸν καὶ τὸ μυστικισμὸν χωρὶς νὰ περιφρονῇ τὴν κοινωνιολογικὴν «thèse».

Ἐνας ἀπὸ τοὺς καλλίτερον ἀντιπροσώπους τῆς μεταπολεμικῆς αὐτῆς συμβολικῆς φιλοσοφίας εἶναι καὶ ὁ Γερμανὸς Oswald Spengler, σχεδὸν ἄγνωστος στὴν Ἑλλάδα. Κανένα φιλοσοφικὸν ἔργον, ὕστερα ἀπὸ τὸν πόλεμον, δὲν βρῆκε τόση ἀπήχησιν στὴν κεντρικὴν Εὐρώπην, ὅσον τὸ ἔργον τοῦ Spengler. Τὸ ὕψος του ἔχει ἀσύγκριτον πλοῦτον καὶ πρωτοτυπία. Ἰδιοτισμοὶ καὶ νεολογισμοί, φιλοσοφικὴ διάθεσις καὶ λυρικὸς τόνος δύνουν σ' αὐτὸν μιὰ τρομερὴ δύναμιν καὶ τὸ καθιστοῦν, καθὼς λέγει ἕνας Γάλλος ἱστορικός του, «styl acrobatique».

1. Πολὺν χαρακτηριστικὰς γιὰ τὴν ἀγωνία ποὺ παιδεύει σήμερον τὴν τέχνην καὶ τὴν παγκόσμιαν διάνοησιν εἶναι καὶ οἱ διάφοροι ἀνισόρροποι τάσεις (ἐξπρεσσιονισμός, ντανταϊσμός, φουτουρισμός, κυβισμός) ποὺ ὀργιάζουν ἰδίως μετὰ τὸν πόλεμον. Δείχνουν μὲ μιὰ τρομερὴ ἐγλωττία τὸ γέγραμνον καὶ τὴν ἐξάντλησιν τοῦ πολιτισμοῦ μας, ποὺ μᾶς ἔδωσε πᾶ ὅ, τι εἶχε νὰ μᾶς δώσῃ.

Ο Spengler γεννήθηκε τὸ 1880 στὸ Blankenbourg. Τὸ πρῶτο του ἔργο ἦταν μιὰ πραγματεία ἀπὸ 52 σελίδες 8ου γιὰ τὴ φιλοσοφία τοῦ Ἡράκλειτου καὶ δημοσιεύθηκε τὸ 1904.² Γιὰ τὸν Spengler ὁ Ἡράκλειτος στάθηκε ὁ ἐμπνευστὴς τῆς κατοπινῆς του φιλοσοφικῆς σκέψης μὲ τὴ διδασκαλία του γιὰ τὴν ἀδιάκοπη ῥοὴ τῶν πραγμάτων, κ' ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο πόλους γύρω στοὺς ὁποίους στρέφεται ἡ φιλοσοφία του. Ὁ ἄλλος πόλος εἶναι ὁ Goethe.

Κρίνοντας τὸν Ἡράκλειτο ὁ Spengler πιστεύει ὅτι μολονότι ἡ φιλοσοφία του ἔφτασε σὲ μᾶς μὲ μορφὴ ἀφορισμῶν, δὲν παύει νὰ εἶναι μιὰ συστηματικὴ ἐνότητα, καὶ καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι γιὰ τὸν Ἡράκλειτο, ἡ ὕλικὴ φύση δείχνει μιὰ μεταβολὴ ὑποταγμένη σ' ἕνα ῥυθμὸ, σὲ μιὰν ἁρμονία κρυμμένη γιὰ τὰ μάτια τοῦ κοινοῦ θνητοῦ, κ' ἄξια νὰ ξεσκεπαστεῖ ἀπὸ ἕνα διανοητὴ, ἁρμονία ὁμορφῆ καὶ γόνιμη. Εἶναι ἡ ἁρμονία ἐκείνη πού ὁ Ἡράκλειτος τὴν προκρίνει ἀπὸ τὴ φανερό³ καὶ πού ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ τῆς συμβολικῆς φιλοσοφίας τοῦ Spengler.

Πάλι τῶν πολιτισμῶν ἀναμεταξύ των, πάλι τῶν κοινωνικῶν τάξεων μέσα στὸ ἴδιο ἔθνος, πάλι τῶν ἀτόμων ἀναμεταξύ των, ἀπολογία τοῦ πολέμου, σχετικὴ ἄξια τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, νὰ τι πιστεύει ὁ Spengler ὅτι ἔβγαλε ἀπὸ τὰ κείμενα τοῦ Ἡράκλειτου.⁴

Ὅλα τὰ προϊόντα τοῦ πολιτισμοῦ: κράτος, κοινωνία, ἡθὴ, πρέπει νὰ ἐξετάζονται σὰν δημιουργήματα τῆς Φύσης. Σ' ὅλα ἐφαρμόζεται μὲ τὴν ἴδια σκληρότητα ὁ νόμος τῆς αἰώνιας ἀλλαγῆς. Φύση καὶ πολιτισμὸς συγγενεῦν στενά. Κι' αὐτὴ τὴν ὁμορφὴ ἀνακάλυψη τὴ χρωστοῦμε στὸν Ἡράκλειτο.

Ἀπὸ τὸ 1904 ὡς τὸ 1920 ὁ Spengler σιωπᾶ τοιμᾶζει τὸ δίτομο ἔργο του: «Ἡ παρακμὴ τῆς Δύσης» πού ἔφερε ἀναστάτωση σ' ὅλοκληρὴ τὴν Εὐρώπη. Τὶς βᾶσεις πού τοῦδωκεν ὁ Ἡράκλειτος ἔρχεται τώρα νὰ τίς συμπληρώσῃ ὁ Goethe μὲ τὴ φιλοσοφία του πού ἀγνωήθηκε ἀπ' τὰ «συστηματικὰ» πνεύματα, γιατί εἶχε τὴ δυστυχία νὰ μὴν εἶναι διατυπωμένη σὲ σύστημα.

2. Von Oswald Spengler, Heraclit. Eine Studie über den energetischen Grundgedanken seiner Philosophie... Halle 1904.

3. «Ἄρμονία γὰρ ἀφανῆς, φανερῆς κρείττων». (Ἄπ. 54).

4. «Πόλεμος πάντων μὲν πατὴρ ἐστὶ, πάντων δὲ βασιλεὺς· καὶ τοὺς μὲν θεοὺς ἔδειξε, τοὺς δὲ ἀνθρώπους· τοὺς μὲν δούλους ἐποίησε, τοὺς δ' ἐλευθέρους». (Ἄπ. 53).

Κᾶτι κουβέντες τοῦ Goethe μὲ τὸν Eckermann δίνουν στὸ Spengler τὸ ἐλάν creator. «Ἡ ἔξοχη ἐνέργεια δειχνεῖται στὴ ζωὴ, κ' ὄχι στὸ θάνατο. Πρέπει νὰ τὴ ζητοῦμε, σ' ἐκεῖνο πού γίνεται κ' ὄχι σ' ἐκεῖνο πού ἔγινε κ' ἀποκρυσταλλώθηκε. Γι' αὐτὸ κ' ὁ λόγος κατὰ τὸ μέτρο πού τείνει πρὸς τὸ ἔξοχο πρέπει ν' ἀπασχολῆται μὲ τὸ γίνεσθαι, μὲ τὴ ζωὴ. Ἡ κρίση ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ θὰ ἐπωφεληθῆ ἀπὸ τὸ γενόμενο καὶ ἀποκρυσταλλωμένο». Εἶναι λόγια ἱερὰ γιὰ τὸν Spengler πού δὲ θᾶθελε ν' ἀλλάζει οὔτε μιὰ τους λέξη. Καὶ μαζὺ μ' αὐτὰ ἡ ποίηση τοῦ Goethe ὅπου ἐκφράζονται ὅσα δὲ στάθηκε μορφετὸ νὰ ἐκφραστοῦν στὸ πεζό. Τὰ «Ὀρφικὰ τραγούδια» τὰ ἐπηρασμένα ἀπὸ τὸν Ἡράκλειτο, κ' ὁ «Faust», ἀντιπροσωπεύουν τέλεια τὴ ὀρελατιβιστικὴ καὶ συμβολικὴ μεταφυσικὴ του, κ' εἶναι γιὰ τὸν Spengler πηγὲς «ὑδατος ἀλλομένου»:

Ὁ χρόνος καὶ ἡ δύναμη δὲν ἔχουν καμμιά ἰσχύ πρὸς τὸ αἰώνιο ξανάνωμα τῶν μορφῶν πού πάνω τους ἡ ζωὴ τύπωσε τὴν ἀνεξάλειπτη σφραγίδα της. Ἡ ζωὴ εἶναι παιχνίδι, τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας, πού ἔχο με μέσα μας εἶναι ἀταηλό, ἡ ἐλπίδα μοιάζει μ' ἔκσταση πού μᾶς ἀνυψώνει γιὰ μιὰ στιγμὴ καὶ μᾶς ἀφίνει ἔπειτα νὰ ξαναπέσουμε στὴν ἄβυσσο τῆς αἰωνιότητος. Εἶναι γνῶμες τοῦ Goethe πού χάρισαν τὸ ἔργο τοῦ Spengler τὴν ἐσωτερικὴ καὶ τὴν ἐξωτερικὴ μορφὴ τους.

Μὰ ἐκεῖνο πού ἐνέπνευσε στὸ Spengler τὴν περὶ φημη «μορφολογία τῆς ἱστορίας» πού θὰ ἐξετάσουμε παρακάτω, εἶναι οἱ ταρατηρήσεις τοῦ Goethe πάνω στὴ φύση.⁵ «Υπάρχουν πρωτόγονα φαινόμενα τῶν ὁποίων πρέπει νὰ σεβώμεθα τὴ θεϊαν ἀπλότητα. Ὅταν ἡ ἀνακάλυψη τοῦ πρωτόγονου φαινομένου προκαλεῖ τὴν ἐκπληξίή μας, τότες ἔχουμε φτάσει τὸ ὄριο πού δὲν μπορεῖ νὰ ξεπεράσῃ ἡ ἀνθρώπινη γνώση». Ὅλες οἱ διαφορὲς κατασκευῆς ἀνάμεσα στὰ εἶδη τῶν ζώων μορφοῦν ν' ἀναχθοῦν σ' ἕνα μόνο πρωτόγονο τύπο.⁶ Ὁ ζωϊκὸς κ' φυτι-

5 Ὁ Goethe ἀσχολήθηκε καὶ μὲ τὴ Φυσικὴ. Ἐξὸν ἀπὸ τὴ γνωστὴ θεωρία του «Γιὰ τὰ χρώματα» ἔγραψε κ' ἕνα «Δοκίμιο γενικῆς εἰσαγωγῆς στὴ συγκριτικὴ ἀνατομία» τὸ 1795.

6 Μιὰ μέρα ὁ Goethe περιεργαζόμενος ἕνα κρανίον ἔφτασε στὸ συμπέρασμα πὼς τὸ κρανίον αὐτὸ μπορούσε πολὺ καλά νὰ ἔχει προέλθει ἀπὸ ἐξέλιξη τῆς σπονδυλικῆς στήλης. Ἄλλη μιὰ φορὰ βλέποντας ἕνα φοῖνικα, σκέφθηκε—par intuition—ὅτι τὰ διάφορα μέρη τοῦ φυτοῦ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ ἀδιάκοπες μεταβολὲς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πρωτόγονου ὀργάνου: τῆς κοτυληθόνας.

κός κόσμος, ή ένόργανη φύση παρουσιάζει ένότητα, γιατί όλες οι ποικιλίες της μπορούν ν' αναχθούν σ' ένα πρωτόγονο τύπο. Κι' από δώ αρχίζουν οι συλλογισμοί του Spengler. 'Ηράκλειτος και Goethe δίνουν τὸ χέρι γιὰ νὰ βοηθήσουν τὸν Spengler στὴ δημιουργία τῆς «Μορφολογίας τῆς Ἱστορίας».

Ἡ παγκόσμια ἱστορία εἶναι ἓνα σύνθετο φαινόμενο πὸν ἐκδηλώνει τὸν πολιτισμὸ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Μὰ πολιτισμὸς καὶ φύση κατὰ τὸν Ἡράκλειτο συγγενεύουν· συνδέονται ἀναπόσπαστα ἀναμεταξύ τους· ἔχουν τὴ σχέση αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ. Ἡ φύση ἔχει ένότητα πὸν ἐκδηλώνεται μὲ τὴ δυνατότητα ἀναγωγῆς κάθε σύνθετου φαινομένου της, σ' ἓνα πρωτόγονο τύπο. Κι' ἡ παγκόσμια ἱστορία λοιπόν, πρέπει — μὰ καὶ συγγενεῖ μὲ τὴ φύση — νὰ παρουσιάζῃ τὴν ἴδια ένότητα καὶ ν' ἀνάγεται σ' ἓνα πρωτόγονο φαινόμενο, ἓναν ὄργανισμό — τύπο, πὸν γενιέται, μεγαλώνει καὶ πεθαίνει ὅπως τὸ ζῶο ἢ τὸ φυτό. Ὁ πρωτόγονος αὐτὸς ὄργανικὸς τύπος ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν Spengler Kultur (culture, πολιτισμὸς.) Ἔτσι ὁ ἑλετιβισμὸς τοῦ Ἡράκλειτου καὶ τοῦ Goethe ὠθεῖται ὡς τὶς τελευταῖες συνέπειές του.

Ἡ παγκόσμια ἱστορία ἀποτελεῖται ἀπὸ ζωντανὸς ὀργανισμοὺς πὸν δὲν διαφέρουν καθόλου ἀπ' τοὺς ζωϊκοὺς καὶ φυτικὸς ὀργανισμοὺς, κ' ἡ σπουδὴ της, ἡ ἐπιστῆμη τῆς Ἱστορίας — μὲ τὴ βοήθεια τῆς διαίσθησης — γίνεται ἐπιστῆμη ζωϊκῶν ὀργανισμῶν ὅπως ἡ Ζωολογία καὶ ἡ Βοτανική. Ἡ μόνη διαφορὰ πὸν στάθηκε κ' ἡ αἰτία νὰ κρυφτεῖ ἴσαμε σήμερον ἀπ' τὰ μάτια τῶν σοφῶν ἡ ἀλήθεια αὐτή, εἶναι ὅτι στὴν ἱστορία ἔχουμε νὰ κάνουμε ὄχι μὲ ἀτομικοὺς ὀργανισμοὺς ὅπως στὴ Βοτανική καὶ τὴ Ζωολογία, μὰ μὲ κολλεκτιβιστικοὺς ὀργανισμοὺς (organismes collectifs) τοὺς Kultur, ὅπου ὁ ἱστορικὸς ἀνθρώπος δὲν εἶναι παρὰ ἓνα κύτταρο.

Ἡ λέξη ἱστορία, εἶναι διαφορούμενη: σημαίνει τόσο τὰ περασμένα γεγονότα, ὅσο καὶ τὴ διήγηση τῶν περασμένων γεγονότων. Μὲ τὴν πρώτη σημασία ὅλοι οἱ λαοὶ κάμνουν ἱστορία, μὰ κ' ἔχουν γνωστὸ παρελθόν, ἐνῶ μὲ τὴ δεύτερη σημασία δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο· λίγοι λαοὶ ἔχουν προικισθῆ μὲ τὴν ἱστορικὴ αἴσθηση. Ἔτσι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶναι «ἀνιστορικοὶ» (ahistoriques)· δὲν ἔχουν ἱστορικὴ μνήμη. Τὸ πα-

Ἄπὸ τὶς δυὸ αὐτὲς ὑποθέσεις ἐσχημάτισε τὴν ἀντίληψη ὅτι στὸ ζωϊκὸ καὶ στὸ φυτικὸ κόσμον ἐπικρατεῖ μὴ θανατῶσα ένότητα. Οἱ ποικιλίες, τὰ εἶδη, οἱ οἰκογένειες εἶναι μεταβολῆς τοῦ ἴδιου πρωτόγονου τύπου.

ρελθὸν καὶ τὸ μέλλον τὸ ἀντιλαμβάνονται μόνο μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ «αἰώνιο παρὸν» πὸν κατὰ τὸν Goethe χαρακτηρίζει ἐξαιρετα τ' ἀρχαῖα ἀριστουργήματα.⁷ Ἐνῶ οἱ Αἰγύπτιοι ἔχουν ἀνεπτυγμένη τὴν ἱστορικὴ αἴσθηση. Ὁ Αἰγύπτιος θέλει νὰ τὸν θυμοῦνται. Ἀγωνίζεται τραγικὸ ἀγῶνα πρὸς τὶς καταστρεπτικὰς δυνάμεις τοῦ χρόνου, ζητῶντας νὰ διαωνίσει, ἂν εἶναι δυνατό, τὴν ὑπαρξὴ τοῦ κορμοῦ μὲ τὴν ταρίχευση.

Μὰ κάποιον ἱστορικὴ ἀντίληψη ἀρχίζει μὲ τὰ νεώτερα χρόνια. Μὰ κ' ἐδῶ οἱ ἱστορικοὶ γίνονται θύματα μιᾶς πλάνης «ἀποπικτικῆς» πὸν χαρακτηρίζει ὅλες τὶς ἐπιστῆμες ὅταν βρίσκονται στὴν ἀρχὴ τους. Τὰ συμβάντα πὸν ἐξετάζουν παρουσιάζονται σὲ μιὰν ἀπόσταση ἀπ' αὐτοὺς, ἀπόσταση πὸν κατὰ περίεργον τρόπο τὰ μεγαλώνει ὑπέροτρα καὶ τὰ κάνει νὰ ἐμποδίζουν τὸ πεδίο τῆς ἐρεῦνης τους σκεπάζοντας τὴ πραγματικότητα. Γύρω ἀπὸ ἓνα κέντρο πὸν διαλέγεται αὐθαίρετα, ὀργανώνουν αὐθαίρετα τὸ σύστημα τῆς παγκόσμιας ἱστορίας μὴ λαβαίνοντας ὑπ' ὄψει τὴ σχετικὴ τάντα ἀξία τῶν φαινομένων.⁸

Τὸ βασικὸ αὐτὸ σφάλμα γίνεται γιατί οἱ ἱστορικοὶ μας παίρνουν τὴν παγκόσμιαν ἱστορία ὡς μιὰ εὐθεῖα γραμμὴ παχύτερον σὲ μερικὰ σημεία, στὰ σημεία πὸν τοὺς ἀρέσει. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ εἶναι καθαρὰ πλασματικὴ (fiction). Ἡ παγκόσμια ἱστορία δὲν εἶναι μιὰ εὐθύγραμμη τροχιά ἢ μονόγραμμο σχῆμα, εἶναι σχῆμα πολύγραμμο· κάθε γραμμὴ εἶναι κ' ἓνας Kultur (πολιτισμὸς — ὀργανισμὸς), ἓνας ζωντανὸς ὀργανισμὸς ὑποταγμένος στὸν αἰώνιον νόμον τῆς φθορᾶς.

Ἄλλὰ μὲ πᾶ μέθοδο θὰ μπορούσαμε ν' ἀντικρούσουμε τοὺς ζωντανὸς αὐτοὺς ὀργανισμοὺς καὶ νὰ ἐμβαθύνουμε σ' αὐτούς; Ἐδῶ ἀρχίζει ὁ συμβολισμὸς τοῦ Spengler. Μέθοδο δὲν χρειάζεται. Καὶ καθὼς λέει ὁ Claude Bernard «μέθοδο καθ' ἑαυτὴν δὲ σημαίνει τίποτε. Ἡ ἰδέα εἶναι ὁ σπόρος, ἡ μέθοδο εἶναι μοναχὰ τὸ χῶμα πὸν δίνει στὸ σπόρον τοὺς εὐνοϊκοὺς ὄρους πὸν χρειάζονται γιὰ νὰ δώσῃ καλοὺς καρ-

7. Τὴν ἀντίληψην αὐτὴ γιὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον σὰν «αἰώνιο παρὸν» τὴ βρίσκουμε καὶ στὴ σχολαστικὴ φιλοσοφία τοῦ Μεσαίωνα: «Aeternitas non est temporis sine fine successio sed nunc stans inter nuuc et tunc nullam esse differentiam».

8. Ὁ Ναπολέοντας π. χ. γιὰ τοὺς Εὐρωπαίους εἶναι κάτι μεγάλο, ἐνῶ γιὰ ἓνα Κινέζο δὲν ἔχει καμμιὰ σημασία. Στὸ ἱστορικὸ ταμπλό τῶν μηδικῶν πολέμων οἱ Εὐρωπαῖοι δίνουν τὴν πρώτη θέση στὸ Θεμιστοκλῆ γιὰ νὰ βυθίσουν τὸν Ξέρξην στὸ φόντον. Γιὰ ἓναν Πέρση ὅμως τὰ πράματα παίρνουν ἀντίθετη ὄψη.

ποὺς σύμφωνα μετὰ τὴ φύση του». Ἀρκεῖ ἓνα κάποιό «τάξι φυσιογνωμονικό» τοῦ μελετητή, μιὰ «ἱστορική ματιά». Γίνεται κανεὶς ἱστορικός ὅπως γίνεται μουσικός ἢ ποιητής. «Ὅπως ἡ φύση εἶναι τὸ ἀντικείμενο τῆς ἐπιστήμης ἔτσι καὶ ἡ ἱστορία εἶναι τὸ ἀντικείμενο τῆς ποίησης». Ἄμα τὰ περασμένα γεγονότα κατορθώνουμε νὰ τὰ νοιώθουμε σὰν ἐμπειρίες ποὺ ζήσαμε, ἔχουμε τὴν «ἱστορική αἴσθηση».

Κάθε ὄργανισμός εἶναι καθωρισμένος ἀπὸ μιὰ χιλιόχρονη δρῶν νὰ ξαναρχίσῃ τὴ ζωὴ τῆς. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μετὰ τοὺς Kultur. Ὁ μελλοντικός ὄλος τῆς παγκόσμιας ἱστορίας εἶναι νὰ ἐξετάξῃ τὴν κατασκευὴ τῶν ἱστορικῶν αὐτῶν ὄργανισμῶν ποὺ μᾶς τοὺς ἔχει διασώσει ἢ ἀνθρώπινη μνήμη. Κάτω ἀπ' τὰ ἱστορικά γεγονότα — δηλαδὴ κάτω ἀπ' τὸ σῶμα — θὰ ψάχνουμε νὰ βροῦμε τὴ διαμρφώτρια — καὶ ὄχι τὴν ὕλική — ἀρχὴ τῆς ζωῆς. Ἔτσι ἡ μορφολογία τῆς ἱστορίας καταντᾷ διδασκαλία ρελατιβιστικῆ μαζὶ καὶ ἀπολυτόδοξη.

Ἡ πρώτη προσπάθεια τοῦ ἱστορικοῦ θὰ εἶναι νὰ καθορίσῃ τὴν κατάστασι (habitus) τῶν Kultur ποὺ μελετᾷ. Ἔτσι θ' ἀνακαλύψῃ ὅτι κάθε Kultur ἔχει μιὰ ὁρισμένη διάρκειά ποὺ διαιρεῖται σὲ τέσσαρες φάσεις: σὲ ἀνοιξή, σὲ θέρο, σὲ φθινόπωρο καὶ σὲ χειμῶνα. Ἐνας Kultur εἶναι ζωντανὸ ὄν, γι' αὐτὸ ἔχει καὶ ὅρια διαρκείας. Ὁ νόμος ποὺ καθορίζει τὰ δυνατὰ ὅρια τῆς τῆς ὑπαρξῆς μας ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς φύσης μας.⁹ Ὁ χρονικός λοιπὸν προσδιορισμὸς τῆς διαρκείας ἑνὸς Kultur εἶναι μέσα στὴ φύση του.

Ἡ δουλειὰ τοῦ ἱστορικοῦ εἶναι πρῶτα - πρῶτα νὰ διηγηθῇ τὴ ζωὴ τοῦ ὄργανισμοῦ αὐτοῦ ποὺ ὀνομάζεται Kultur. Ἐπειτα νὰ συγκρίνῃ ἀναμεταξύ τους τὶς βιογραφίες τῶν διαφόρων Kultur χρησιμοποιώντας τὴ συγκριτικὴ μέθοδο τῆς βιολογίας γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὴ σύγχυση τῶν «ὁμολόγων» καὶ «ἀναλόγων» φαινομένων — ὄργάνων. Ἡ «ὁμολογία» δείχνει τὴ μορφολογικὴ ἰσοδυναμία τῶν ὄργάνων, ἐνῶ ἡ ἀναλογία τὴ λειτουργικὴ, (fonctionelle).¹⁰ Ἐνῶ ἡ «ἀναλογία» πέφτει

9. Ἀπὸ τὴ διάρκειά μιᾶς ζωῆς πρέπει νὰ διακρίνουμε τὸ ῥυθμὸ τῆς, τὴν ἐπιτάχυνσή τῆς, τὸ «tempo». Μ' ἄλλα λόγια ὅπως οἱ ὄργανισμοὶ ἔτσι καὶ οἱ Kultur ζοῦν περισσότερο ἢ ὀλιγότερο γλήγορα. Ὁ Ἑλληνορωμαϊκὸς λ. γ. Kultur ἔχει τὸ ῥυθμὸ ἑνὸς andante, ἐνῶ ὁ δικὸς μας ἑνὸς allegro con brio.

10. Γιὰ νὰ κἀνῃ ἀντιληπτὴ τὴν διαφορὰ τῶν δυὸ αὐτῶν ὄρων ὁ Spengler παίρνει ἓνα παράδειγμα ἀπὸ τὴ βιολογία: τὰ πτερόδια τῶν θηλαστικῶν καὶ ἡ κολυμβητικὴ φοῦσκα τῶν ψαριῶν εἶναι ὄργανα «ὁμόλογα». Ἡ ὁμοιό-

στά μάτια καὶ τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου, ἢ «ὁμολογία» δὲ φανερόνεται παρὰ στὸ ἐξασκημένο μάτι τοῦ σοφοῦ. Συγκρίνοντας δυὸ Kultur δὲν πρέπει νὰ ζητᾶμε τίς «ἀναλογίες» τους μὰ τὴ βαθύτερη σχέση τους ποὺ δείχεται στὶς «ὁμολογίες».¹¹

Ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν αὐτὴ τῆς ὁμολογίας τῶν ἱστορικῶν φαινομένων προκύπτει ἡ θεωρία τοῦ Spengler, περὶ «συγχρονισμοῦ». «Ὀνομάζω, λέγει ὁ Spengler, «σύγχρονα» δυὸ ἱστορικά γεγονότα ποὺ παίρνουν τὴν ἴδια σχετικὴ θέση, παίρνουν τὸ ἴδιο ὄλο, ἀποκοῦν τὴν ἴδια σημασία ὅταν τὰ συγκρίνουμε τὸ καθένα μέσα στὸν Kultur ποὺ ἀνήκει. Ἄν συγκρίνουμε π. γ. τὴν ἐξέλιξη τῶν μαθηματικῶν στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴ νεώτερη Εὐρώπη μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Πυθαγόρας καὶ ὁ Descartes, ὁ Πλάτωνας καὶ ὁ Laplace, ὁ ἀρχιμήδης καὶ ὁ Gauss, εἶναι «σύγχρονοι».¹²

τητὰ τους εἶναι ὁμοιότητα μορφῆς. Ἐνῶ τὰ πλεονία τῶν θηλαστικῶν καὶ τὰ βράγγια τῶν ψαριῶν εἶναι «ἀνάλογα». Ἡ ὁμοιότητά τους εἶναι ὁμοιότητα λειτουργίας. Ἐκτελοῦν τὸν ἴδιο προορισμὸ σὲ δυὸ διαφόρους ὄργανισμούς, ὄντας καὶ τὰ δύο ἀναπνευστικὰ ὄργανα.

11. Ἔτσι ἀνάλογα ἱστορικά φαινόμενα εἶναι: Βούδδας καὶ Χριστός, Ναπολέοντας καὶ Καῖσαρ κλπ. Οἱ «ἀναλογίες» αὐτὲς εἶναι ὀλότελα ἀυθαίρετες καὶ πλανερῆς γιὰτὶ προηγούνται ἀπὸ τὴ μορφολογικὴ σπουδὴ ἀντὶ νὰ τὴν ἀκολουθοῦν. Ἡ μορφολογικὴ σπουδὴ τῆς ἱστορίας γίνεται μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ὁμολογιῶν τῶν διαφόρων πολιτισμῶν. Κατὰ τὸν Spengler, «ὁμόλογα» φαινόμενα τῆς παγκόσμιας ἱστορίας εἶναι: Ἡ Ὀμηρικὴ ἐποποιία καὶ ἡ Γερμανικὴ ἐποποιία· ἡ ἑλληνικὴ πλαστικὴ καὶ ἡ ὀργανικὴ μουσικὴ τῆς Δύσης, ὁ ἰνδικὸς Βουδδισμὸς καὶ ὁ Ρωμαϊκὸς στωϊκισμὸς, οἱ κατακτήσεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ οἱ κατακτήσεις τοῦ Ναπολέοντα κλπ.

12. Ὁ Spengler μεταχειρίζεται δύο λέξεις γιὰ νὰ δηλώσῃ τὰ διάφορα στάδια ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πολιτισμοῦ: τὴν Kultur καὶ τὴν Zivilisation Kultur εἶναι πρῶτα οἱ κολλεκτιβιστικοὶ ὄργανισμοὶ ποὺ μελετῶνται ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ μορφολογία, καὶ ἔπειτα ἡ ζωὴ τῶν ὄργανισμῶν αὐτῶν ἀπὸ τὴ γέννησή τους ὡς τὴν τέλει ἀνάπτυξή τους. Zivilisation εἶναι τὰ γεράματα ἑνὸς Kultur ἢ παρακμῆ, ὁ «χειμῶνας» του.

Τὴ λεπτὴ αὐτὴ διάκριση μεταξὺ Kultur καὶ Zivilisation παρατηροῦμε πρὶν ἀπὸ τὸν Spengler καὶ σ' ἄλλους καὶ στὸ W. von Humboldt. Κατὰ τὸν Humboldt Zivilisation εἶναι ὁ ἐξανθρωπισμὸς τῶν λαῶν στὶς ἐξωτερικὰ συνθήκες καὶ τοὺς θεομούς, ἐνῶ Kultur εἶναι ἡ πρόοδος ποὺ προσθέτει στὴν ἐξουγένισιν αὐτὴ τῆς κοινωνικῆς κατάστασις (στὸν Zivilisation δηλαδὴ) τὴν ἐπιστήμην καὶ τέχνην. Ἐδῶ καθὼς βλέπουμε ἡ σημασία εἶναι ὀλότελα διάφορη ἀπὸ ἐκείνη ποὺ δίνει ὁ Spengler στὶς δύο αὐτὲς λέξεις.

Ἡ ἱστορία λοιπὸν δὲν εἶναι κανένα ἀπλὸ σύστημα αἰτιωδῶν νόμων εἶναι φυσιογνωμία ζωντανῶν μορφῶν καὶ ὁ νέος ἱστορικὸς βιογράφος τῶν Kultur. Τὰ αἷομα εἶναι ἀπλᾶ κύτταρα τῶν πολιτισμῶν. Ἄς μὴ ζητοῦμε στὴν ἐξωτερικὴ πραγματικότητα, ἄς μὴ βλέπουμε στὰ μεταφυσικά, τὰ κριτικά, τὰ ἠθικά συστήματα ποὺ ἔχει ἐμπνεύσει, ἄλλο ἀπὸ σύμβολα τῆς κολλεκτιβιστικῆς ζωῆς. Ἔτσι ἡ μορφολογία τῆς ἱστορίας θὰ καταστήσει μιὰ μέρα «παγκόσμιος συμβολισμός».

Ὅπως ὅλα τὰ ζωντανὰ ὄντα καὶ οἱ Kultur, γιγάντιοι ὀργανισμοί, ἔχουν γιὰ χαρακτηριστικὴ τους ζωικὴν ὀρμὴν, ποιότητα καὶ ποσότητα δημιουργικῆς δυνάμεως, κατεύθυνση, τάσεις, ῥυθμὸν, ἐμφάνιση γονιμότητας, διάρκεια, καὶ ὅλα αὐτὰ καθωρισμένα αὐστηρά.

ΠΑίρνοντας τὸν Εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸν, σὰν ἕνα ἀσυμπλήρωτο ὀργανισμὸν - Zivilisation, καὶ συγκρίνοντάς τον μὲ τὸν ἀποτελειωμένον Ἑλληνολατινικὸ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ἱστορικῆς μορφολογίας, βρίσκουμε ὅτι εἴμαστε οἱ σύγχρονοι τῶν Ἑλληνολατίνων ποὺ ἔζησαν μετὰ τὸ 400 καὶ τοῦ 100 π. χ. Ἔχουμε ζήσει τὸν Μεγαλέξαντρον μας καὶ μοιραία τοιμάζουμε τὸ δρόμον στὸν μελλούμενον Καίσαρά μας.

Ὁ σταϊκισμὸς τῶν Ρωμαίων ἀπὸ τὸν Σκηπίωνα ὡς τὸν Μάριο (200—100 π. Χ.) ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν σοσιαλιστικῶν ἐπιστημῶν ὕστερα ἀπὸ τὸ 1900 μ. Χ. Στὸν ἑλληνολατινικὸν Kultur ποῦχε καταστήσει πιά Zivilisation ἀκολουθεῖ ὁ Καισαρισμὸς, ἡ ὑπαγωγή ὅλων τῶν ἐθνῶν σ' ἕνα imperium. Ἔτσι καὶ στὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν θ' ἀκολουθήσει μιὰν ἀντίστοιχον περίοδον αὐτοκρατόρων, προέδρων, δικτατόρων ἀπὸ τὸ 2000 ὡς τὸ 2200 μ. Χ. Κι' ὕστερα; Ὑστερα μᾶς περιμένει ἡ ἴδια τύχη ποὺ ἀποσύνθεσε τὴν Ρώμην τὴν νικήτρια. Ὅπως ἡ δύσιν τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἦρτε μὲ κοινωνικὴ ἀποσύνθεσιν καὶ βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς, ἔτσι καὶ τὸ τέλος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ποὺ θάχει πιά γηράσει ὡς ὀργανισμὸς θὰ ἔσθῃ μὲ τὴν διάλυσιν τοῦ νεωτέρου Κράτους. Θὰ γίνουμε λεία καινούργιων κατακτητικῶν λαῶν ποὺ θὰ μᾶς ξαναφέρουν στὴν ἀναρχίαν τῶν πρωτογόνων κοινωνιῶν. Αὐτὸς εἶναι κατὰ τὸν Spengler ὁ μελλοντικὸς συγχρονισμὸς ποὺ κατ' ἀνάγκην ὀφείλει νὰ τὸν πραγματοποιήσῃ τὸ μέλλον. Μὲ κανένα τρόπο δὲ μπορούμε ν' ἀποφύγουμε τὴν μοιραία Παράκμην τῆς Δύσεως.

Ἡ μορφολογία τῆς ἱστορίας παίρνει ἔτσι, μὲ τὴν προφητικὴν τῆς ἄποψιν ποῦναι καθαρὴ συνέπεια, μορφὴν κοινωνιολογικὴν στὴ βαθύτερην

τῆς ὑπόστασιν. Φυσικὰ δὲν ἀντικρούζει τὸ μέλλον ὅπως τ' ἀντικρούζουν οἱ κοινωμιστικὲς θεωρίαι. Μὲ τὴν θεωρίαν τῶν ὀργανισμῶν—Kultur παρουσιάζει μιὰ καινούργια ἐκδοχὴ τοῦ νόμου τῆς ἐξέλιξης. Τὸν ξαναγυρίζει στὸν ἑαυτὸν του, δίδοντας μιὰ μεταφυσικὴν πραγματοποίησιν στὴν ἀντίληψιν τοῦ Hegel πὸς σκοπὸς τοῦ πνεύματος (γιὰ τὸν Spengler τῆς ἐξέλιξης) εἶναι ἡ ἐπιτροπὴ στὸν ἑαυτὸν του.

Δὲν θὰ ἐξετάσουμε ἐδῶ τὴν σημασίαν τῆς «μορφολογίας τῆς ἱστορίας.» Ἐδῶ ἐπιδιώξαμε νὰ δώσουμε σὲ ἀδρές καὶ σύντομες γραμμὰς μιὰν ἀντικειμενικὴν, ὅσο τὸ δυνατόν, περιγραφὴν τῆς θεωρίας ἀπὸ τὴν γέννησίν της ἴσα μὲ τὶς τελευταῖαι λογικὲς συνέπειαι τῆς.¹³

Θ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

13. Γιὰ ὅσους θὰ θελήσουν νὰ μελετήσουν εὐρύτερα τὸν σύγχρονόν μας αὐτὸ φιλόσοφον, παραθέτουμε τὴν παρακάτω βιβλιογραφίαν: H Lichtemberger: Le declin de l'Occident **στὸ περιοδ.** La vie des peuples t III. 25 **Φεβρ.** 1921. E. Vermeil: Un prophète du déclin de l'Occident Oswald Spengler **στὸ περιο.** Le Correspondant. 25 **Ἀπριλίου 1922 καὶ 10 Μαΐου 1922.** H. Lichtemberger: Le prophéties politiques d'Oswald Spengler **στὸ La vie des peuples, Μάιος 1923.** R. Zabludowsky: Les Formes nouvelles du Pangermanisme (Mercure de France 15 **Δεκεμβρ.** 1922) A. Fauconnet: Oswald Spengler, le prophète du Declin de l'Occident. Paris éd, Felix Arcan 1925.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΥ

Τις τελευταίες αυτές μέρες έτυχε να βρω ανάμεσα σε χαρτιά της συγγενικής μου οικογένειας Γ. Ί Δελλαπόρτα πολύτιμο μνημείο από την ανέκδοτη φιλολογική κληρονομία του σατυρικού ποιητή Άνδρέα Λασκαράου. Είναι ένα χειρόγραφο του ίδιου του ποιητή, καθώς μπορεί να πιστοποιήσει άπλη παραβολή του γραφικού χαρακτήρα, σε σχήμα τετραδίου, σελ. 162. Φαίνεται πως είναι μία συλλογή έτοιμη για ύψωμα¹⁾, πιθανώτατα ή συλλογή, που αναγγέλθηκε ανάμεσα στα ανέκδοτα έργα του ποιητή πίσω στο ξώφυλλο των «Στιχορρημάτων». ²⁾

Η ποιητική αξία των ποιμάτων αυτών δεν είναι βέβαια μεγάλη, όπως μεγάλη δεν είναι ή ποιητική αξία όλης της ποιητικής δημιουργίας του Λασκαράτου. Μας είναι όμως οι νέοι αυτοί στίχοι πολύτιμοι, για ή μας βοηθούν να γνωρίσουμε καλλίτερα την περίεργη αυτή προσωπικότητα, και μάλιστα, αφού τα περισσότερα ποιήματα αναφέρονται ειδικά σε ώριμμένα περιστατικά της ζωής του. Έξοδ από την άποψη αυτή ή σημασία της ανέκδοτης εργασίας του Λασκαράτου μας είναι σημαντική γιατί μας ξεσκεπάζει και λογογραφικούς θησαυρούς του νησιού. ³⁾

Για τους αναγνώστες του «Δελτίου» τυπώνονται εδώ τ' ακόλουθα ποιήματα.

Ο ΜΟΝΑΧΟΣ

Του Μοναχού ό καιρός, καιρός χαμένος.
Η φύση δεν τó θέλει και φρικιάζει.
Στό Μοναστήρι έρημος κλεισμένος,
Δέεται μέρα-νύχτα κι' άηδιάζει.

1) Αυτό τουλάχιστο μας αποδείχνουν ό πίνακας των περιεχομένων στο τέλος του χγφ. και οι διάφορες πραγματικές και λεξιλογικές σημειώσεις κάτω από τó κείμενο των ποιημάτων.

2) «Ποιήματα, μη υπάρχοντα εις τήν έκδοσιν του 1872».

3) Η λογογραφική σημασία του έργου του Λασκαράτου είναι μεγάλη. Δυστυχώς ακόμα δεν έγινε καμμιά σχετική εργασία.

Ούτιδανός και ζωντανός θαμμένος,
Περιττός εις τόν κόσμο, έ εί μονάζει.
'Ο Διάολος, σ' αυτόν έρω έμένος,
'Μπαίνει μέσ' στό κελλί του και φωληάζει.

Του σβγεί τó νοϋ και τήν καρδιά του κλει,
Κι' άνθρωπόμορφο χτήνος τότε κάνει.
Κι' άνθρωπον του θεού τότε καλεί,
'Ενώ τήν άνθρωπιά άπ' αυτόνε 'βγάνει!....
Και ό Μοναχός, που δεν τó 'νοιόθει διόλου,
Ζή στη Μονή του 'μπαίγνιο του Διαβόλου.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΟΥ ΣΠΗΤΙΟΥ ΜΟΥ

Σκεφτόμενος, γλυκύ μου Παναγία,
Συμφέροντα δικά μου και δικά σου
'Βρίσκω πως όσο ζής έν τή σκοτία,
Θά μένη σκοτεινό και τόνομά σου.

Πρέπει όθεν να ύποστώ κάποια θυσία
Για να σε 'βγάλω όχ τήν αφάνεια σου'
Νά διδαχθής τή θαυματοποιΐα'
Νάν τήν κάμωμε τότε έπάγγελμά σου.

Για τούτο να σε στείλω μ' έξοδά μου
Στό θαυματ-Έπιστήμιο των παπάδωνε,
Στήν Τήνο, να έμπνευσθής εκεί, Κυρά μου,
Τās γνώσεις των εκεί Καθηγητάδωνε'
Και να μου έλθής θαυματοπρoικισμένη,
Νά περνούμε ζωή χαριτωμένη.

ALLA MIA SPOSA 3)

Della mia sposa imagine adorata,
Alberga almeno tu dentro al mio core!
Sii la compagna mia sempre bramata,
E mi salva dal vizio e dall' errore.

3) Τό σονέττο αυτό είναι μετάφραση του άληθινά όμορφου σονέττου του Λασκαράτου «Εις τήν εικόνα της γυναικός μου». Η μετάφραση κατά τó χγφ. όφείλεται στον R. Marzocchi.

Qual Angiol tutelare, immacolata
L' alma mi serba nel natio candore ;
E se in me la ragion miri offuscata,
Accorri, tu, e vischiari il tuo splendore.

Al tuo vaggio sereno e luminoso,
In me si desta la virtù sopita.
Né più sua fedo questo cuore obblia.
E tanto all' esser mio ti sento nuita,
Che spesso ni domando in tuon dubbioso,
E' essa la mia sposa, o l' alma mia.

Ἐλπίζω πὼς γλήγορα θὰ δοθῆ ἡ εὐκαιρία νὰ ἰδοῦν τὸ φῶς τὰ ἀδημοσίευτα αὐτὰ ποιήματα τοῦ Λασκαράτου, ποὺ φωτίζουν περισσό-
τερο τὴν ἀξιοσπουδάστη μορφὴ τοῦ σατυρικοῦ ἠθικολόγου.

Κεφαλονιά.

ΔΙΟΝ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ



ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ



[Ἀναλόγεται ἢ κρίνονται ὅσα βιβλία μᾶς στέλλονται καὶ παρουσιάζουν
ἐξαιρετικὴν σημασίαν ἢ σχετίζονται εἰδικώτερον μὲ τὰ θέματα τοῦ Δελ-
τίου μας]

Διον. Ἀ. Ζακυθηνοῦ. Τὸ σονέττο στὴ νεοελληνικὴ ποίηση
(ἱστορία - μορφολογία). Ἀθ. 1926. Ἐκδοτικὴ Ἑταιρεία «Ἀθηνᾶ» Ἀ.
Ἴ. Ράλλη; καὶ Σία. (σελ. 29, δραχ. 10).

Μὲ μιὰ ξεχωριστὴ χαρὰ εἶδαμε τὸ καινούριο βιβλίον τοῦ κ. Ζακυ-
θηνοῦ, καὶ μὲ κάποια κρυφὴ συγκίνηση, πῶς εἶναι γραμμένο ἀπὸ συνά-
δελφοὺς καὶ ἀγαπητὸ φίλον. Τὸ εἶδαμε μὲ χαρὰ, γιὰ τὴν ἀχαμνὴν καὶ ὄχι δια-
λεχτὴ εἶναι ἡ βιβλιογραφία γιὰ τὴ μετρικὴ μᾶς τὴ νεοελληνικὴ, καὶ ἂν
ὑπάρχη καὶ κάποιον ν' ἀξίωζεν, αὐτὸ πρέπει μὲ κόπο νὰ τὸ φάξῃς σὲ
παλιὰ περιοδικά, ποὺ ζήτημα εἶναι καὶ ἂν τὰ βρῆς. Ἔτσι σήμερον ἂν
θέλῃς νὰ μελετήσῃς ἢ καὶ μονάχα μιὰν ἰδέαν νὰ πάρῃς τῆς νεοελληνικῆς
μετρικῆς, θὰ βρεθῆς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἀκατατόπιστος, καὶ δὲ θὰ ξέρῃς
τί πρέπει νὰ κάμῃς. Γιὰ τοῦτο εἶναι πολὺ εὐχάριστο καὶ πολὺ παρήγορο
ποὺ οἱ νέοι μᾶς καταπιάνονται μ' αὐτὰ τὰ ζητήματα, ποὺ εἶναι καὶ
γιὰ τοὺς περισσότερούς μᾶς πράγματα ὄχι μόνον ἀγνωστά, μὰ καὶ ποὺ μῆτε
τὸ στοχαστήκαμε πῶς ὑπάρχουνε.

Ὅπως φαίνεται καὶ στὸν τίτλον γιὰ τὰ δύο πράγματα πρόκειται νὰ μι-
λήσῃς στὸ βιβλίον τοῦ κ. Ζακυθηνοῦ: γιὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ σονέτου στὴ
νεοελληνικὴ ποίηση καὶ γιὰ τὴ μορφολογίαν του. Δυὸ πράγματα ξεχωρι-
στὰ ἐντελῶς. Καὶ θαρροῦμε πῶς προτοῦ ν' ἀρχίσῃ κανεὶς νὰ μιλά γιὰ
τὴν ἱστορίαν ἑνὸς πράματος, πρέπει πρωτίτερα νὰ μᾶς περιγράψῃ τὸ
πρᾶμα αὐτό, πρέπει δηλ. ἡ μορφολογία νὰ ἦταν πρὶν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν.
Αὐτὸ δυστυχῶς δὲ γίνεται στὴ μελέτη τοῦ κ. Ζακυθηνοῦ, παρὰ ἔχουμε
ἕνα φοβερὸ ἀνακείμενον. Ἔτσι ἐνῶ στὴν ἀρχὴ-ἀρχὴ μᾶς δίνει ἕναν ὀρι-
σμὸν τοῦ σονέτου πολὺ ἀσαφῆ, καὶ ἀόριστον¹⁾, μπαίνει στὴν ἱστορικὴ

1). «Κάθε μέλος ξεχωριστά, ἂν καὶ εἶναι συνθεμένο ἀπὸ ἄλλα μικρότερα
συγχωρητικὰ συστήματα, ἐνώνεται μὲ τὴν τεχνικὴ πλοκὴ τῆς ῥίμας σὲ ἕνα
ἀδιάσπαστον καὶ ἁρμονικὸν ὄργανισμὸν» σελ. 5.

εξέταση, και ανακατεύει εκεί τη μορφολογία, εξετάζοντας σε κάθε σταθμό μορφολογικά το σονέτο, έτσι που χάνουμε την κυρία συνθετική μορφή, που υπόκειται πώς θα μας δώσει το βιβλίο. Και μόνο στο τέλος του βιβλίου, στο σύγτομο «ἀπόσωμα», υπάρχει ένας «πίνακας αναλυτικής μορφολογίας του σονέτου», που κι' αὐτὸς λακωνικώτατος είναι κι' ὄχι πολὺ συστηματικὸς²⁾.

Με τέτοιον τρόπο λοιπὸν χάνουμε τὴ μορφολογία. Μὰ και στὴν ιστορικὴ ἀνασκόπηση ὑπάρχει μιὰ παρόμοια ἀμεθοδία. Τὸ βιβλίο δὲν προχωρᾷ με τὸν ἴδιο ρυθμὸ σ' ὅλα τὰ σημεῖα, μὰ ἄλλοῦ τραβᾷ πὶς γλήγορα, κι' ἄλλοῦ πὶς ἀργά. Ἔτσι περνᾷ με λίγα λόγια τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τοῦ σονέτου και παραδέχεται δίχως πολλὴ συζήτηση πὶς δὲν μπορεῖ τὸ σονέτο νᾶχη λαϊκὴ ἀρχή, παρὰ πὶς ἐφευρέτης του εἶναι ὁ Πετράρχης.

Κ' ἴσως ἡ θεωρία γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ σονέτου νὰ βρίσκεται ὅξω ἀπὸ τὸ κύριο θέμα του, και γι' αὐτὸ ὁ συγγραφέας νὰ μὴ θέλῃ νὰ τὸ πολυεξετάσῃ. Ὅμως και πέρα κάτω ἡ μελέτη μᾶς ἀφήνει ἀρκετὰ σημεῖα σκοτεινά: ἓνα παρόμοιο σημεῖο εἶναι γιὰ τὸν Κυριακὸ τὸν ἐξ' Ἀγκῶνος, πὸ ὅσο καταλαβαίνουμε μοιάζει νᾶναι πολὺ σπουδαῖος γιὰ τὰ ιστορικὰ τῆς νεοελληνικῆς μᾶς μετρικῆς. Στὴ μελέτη ὁμως δὲ γράφεται τὸ κείμενο, μὰ οὔτε και ἡ μορφή τοῦ σονέτου, παρὰ βρισκόμαστε με ἀπορία μπρὸς σὲ προβληματικὲς τελεῖες.³⁾

Ὁ συγγραφέας ἔπειτα εξετάζει τὸ σονέτο στὴ σύγχρονή μᾶς ποίηση. Ἡ παρόμοια ὁμως εξέταση παύει νᾶχη τὸ ιστορικὸ ἐνδιαφέρον πὸ ἔχει ἡ εξέταση τοῦ σονέτου στὴν περίοδο πρὶν ἀπὸ τὸ Σολωμό, και καταντᾷ σὲ ἀνιαρὴ κατάταξη πραγμάτων γνωστῶν. Ἐξω ἀπ' αὐτὸ μιὰ τέτοια

2) Ἔτσι π. χ. οὔτε στὸν πίνακα αὐτόν, οὔτε πουθενὰ ἄλλοῦ στὴ μελέτη γίνεται στὰ τρίσιχα τὸ ξεχώρισμα ὅσων ἔχουν τρεῖς ῥίμες (π. χ. γγδ—εεδ) ἀπ' ὅσα ἔχουν μόνο δυὸ (π. χ. γδγ δγδ). Οὔτε τοῦλάχιστο στὸν πίνακα γράφονται χωριστὰ οἱ τύποι κάθε κατηγορίας.

3) Ἀπὸ μιὰ ὑποσημείωση μαθαίνουμε πὶς ὁ καθηγητὴς κ. Βέης τυπῶναι τὴν τώρα στὸ Βερολίνο μιὰ σχετικὴ μελέτη γιὰ τὸν Κυριακὸ. Τὴ μελέτη αὐτὴ τὴν περιέσχε με ἐνδιαφέρον, γιατί ἂν τὸ σονέτο τοῦ Anconatus εἶναι γραμμένο σὲ ἐντεκασύλλαβο (ὅπως εἶναι πολὺ πιθανό), θὰ εἶναι και τὸ πρῶτο δείγμα τέτοιου στίχου στὴ γλῶσσα μᾶς.

εξέταση δὲν μπορεῖ νᾶναι και ὠρισμένη γιατί ὄχι μόνο ἡ ποίησή μᾶς προχωρᾷ μέρα με τὴν ἡμέρα, μὰ και τὸ πλάτος πὸ πῆρε τὴν κίνου νὰ μὴν μπορῇ κανεὶς εὐκόλα νὰ τὴν παρακολουθήσῃ.⁴⁾ Ἐξάλου ὁ συγγραφέας θὰ πρέπει νὰ κἀμῃ κάποιαν ἐπιλογή. Ὅλα τὰ σονέτα πὸ γράφτηκαν ἀπὸ Ἕλληνες σήμερα ἀνήκουν στὴν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ἢ στὴν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς μετρικῆς; Κάθε σιχουργικὴ ἰδιοτροπία ἐνὸς και μόνου ποιητῆ μπορεῖ ν' ἀνήκῃ στὸν κύκλο τῆς μελέτης μᾶς; Ἡ μήπως πρέπει νὰ κάμουμε ἓνα ξεχώρισμα, και τότε νὰ δγάλουμε ὅξω σονέτα σὰν τοῦ Καβάφη ἢ σὰν τοῦ Κλήμη τοῦ Πορφυρογέννητου;

Γι' αὐτὸ θαρρῶ πὶς καλύτερα θᾶκανε ὁ κ. Ζακυθηνός, ἂν περιορίζτανε στὴν ἱστορία τοῦ σονέτου ὡς τὸ Σολωμό, ἀπ' ὅπου ἀρχίζει ἡ σύγχρονή μᾶς ποίηση, κι' ἂν ξεχώριζε τὴ μορφολογία σ' ἓνα πρῶτο μέρος. Ὅσο τὸ μικρὸ βιβλιαράκι τοῦ κ. Ζακυθηνού, εὐκολοδιάβαστο καθὼς εἶναι, θὰ δώσει μιὰν ἰδέα γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ σονέτου στοὺς ἀναγνώστες του και θὰ τοὺς κἀμῃ νὰ ἐνδιαφερθοῦν και ν' ἀγαπήσουν τὴν ἐπιστημονικὴ μελέτη τῆς νεοελληνικῆς μᾶς μετρικῆς. Και γι' αὐτὸ ἀξίζει κάθε ἔπαινος στὸ συγγραφέα του.

Λ. Ν. Π.

† **Ἡλία Μηνιάτη.** Ἐπισκόπου Κερκίνης και Καλαβρύτων τοῦ Κεφαλήνος. Διδαχὰι και λόγοι. Ἐκδοσις 15ῃ (πλήρης κατὰ τὰ ἀθηνεϊκῶτερα κείμενα). Ἐν Ἀθήναις ἐκδότης Εὐσ. Κολομβότσης τυπογραφεῖον «προμηθεὺς» 1926. Τόμοι δύο α' τόμος σελ. 268 δρχ. 45 β' τόμος σελ. 244 δρχ. 50.

Γιάννη Β. Σκουνάκι Ὁ Κρατύλος ἐρωτικῶν εἰδύλλιον εἰς μέρη δύο. Ἀθήναι, τύποις: Ε. και Ι. Μπλαζουδάκη 1926. (σελ. 96 τιμᾶται δρχ. 10).

Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία. Ἐκδότης Π. Δραγδάκης τεύχη 1—5. Ἀθήναι.

4) Γι' αὐτὸ εἶναι πολὺ φυσικὲς μερικὲς παραλείψεις, ὅπως τὰ πεντασύλλαβα σονέτα τοῦ Παλαμά, ἢ τὰ σονέτα πὸ χαλαρῶνουν τὴν αὐστηρότητα και δὲν κρατοῦν τὴν ἴδια ῥίμα στὸ δεύτερο τετράστιχο.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Πεπραγμένα μηνός

Τὴν 5ην καὶ 9ην δύο μαθήματα τοῦ κ. **Ι.Θ. Κακριδῆ**, Συντάκτου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, περὶ τῆς τέχνης τοῦ Πινδάρου. Ὁ ὁμιλητὴς εἰς τὸ πρῶτον τοῦ μάθημα ἐξήτασε εἰσαγωγικῶς πρῶτον τι ἔχει χαθῆ ἀνεπανορθώτως ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ποιητὰς καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν Πίνδαρον (διάφορα συναισθήματα, μουσική, μέτρα), ἔπειτα δὲ εἰς τι συνίσταται τὸ σκοτεινὸν μεγαλεῖον τοῦ Πινδάρου. Εἰς τὸ δευτερον μάθημα ἀνέλυσε τὸν Ἐπίνικον εἰς τὰ μέρη του (προοίμιον, ἐξύμνησις νικητοῦ, μῦθος, ἠθικαὶ γνώμαι) καὶ ἐξήτασε τὰς ἠθικὰς καὶ θερησκευτικὰς ἀντιλήψεις τοῦ ποιητοῦ. Τὰ μαθήματα ἐτίμησαν διὰ τῆς παρουσίας των οἱ καθηγηταὶ κ.κ. **Κ. Ἀμαντος**, **Μ. Βολωνάκης**, ὁ κοσμητὼρ κ. **Θ. Κακριδῆς** καὶ ὁ κ. **Ν. Χατζιδάκις**, ὁ ποιητὴς κ. **Κ. Παλαμᾶς**, οἱ κ. κ. **Οικονομίδης**, **Σιγάλας**, **Φουρῖκης**, συντάκται τοῦ ἱστορικοῦ λεξικοῦ, ὁ Γυμνασιάρχης κ. **Λαμπρίδης** κ. ἄ. Τὴν 15ην, καθαρὰν Δευτέραν ἐκδρομὴ εἰς Κορωπὶ ὅπου εἶχε τὴν κλιωσύνην νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς ἐκδρομεῖς εἰς τὰ ἄξια λόγου μέρη ὁ σχολάρχης Κορωπίου κ. **Παπασιδέρης**.—Τὰ δύο τελευταῖα μαθήματα τῆς ἱστορίας τῆς Γαλλικῆς Λογοτεχνίας διακοπέντα λόγῳ τῶν ἐορτῶν καὶ τῆς ἀσθενείας τοῦ κ. ὁμιλητοῦ θὰ γίνονιν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ προσεχοῦς μηνός.

Ἡ ἐκδρομὴ τῆς Ὀλυμπίας.

Ἀγγέλλομεν εἰς τοὺς κυρίους συναδέλφους μας ὅτι ἡ αἰτιχὴς τοῦ ἡμετέρου Ὀμίλου πρὸς τὴν Σ. Πρωτανείαν τὴν σχετικὴν μὲ τὴν μεγάλην ἀρχαιολογικὴν ἐκδρομὴν εἰς Ὀλυμπίαν διεβιάσθη εἰς τὸν καθηγητὴν μας κ. **Κεραμόπουλον** ἵνα μελετήσῃ τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς αὐτῆς· εἰμεθα δὲ εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν ὅτι δι' οἰκονομικοὺς λόγους ὁ κ. καθηγητῆς

ὑπέδειξε τὴν διὰ Καλαβρύτων-Μ. Σπηλαίου Ἀγίας Λαύρας εἰς Ὀλυμπίαν διαδρομὴν μετ' ἀπευθείας ἐπιστροφῆς ἐξ Ὀλυμπίας. Ἡ ἐκδρομὴ αὕτη θὰ γίνῃ δαπάναις τοῦ Πανεπιστημίου (ἐξοδα συγκοινωνίας) καὶ θὰ διοργανωθῇ ὑπ' αὐτοῦ. Οἱ ἐκδρομεῖς θὰ ἐορτάσουν τὸ Πάσχα εἰς Ἀγίαν Λαύραν θὰ διαμείνουν δύο ἴσως ἡμέρας εἰς Ὀλυμπίαν, ἡ ὅλη δὲ ἐκδρομὴ θὰ διαρκέσῃ 4 ἢ 5 ἡμέρας. Εἰμεθα ἐξ ἀρχῆς βέβαιοι περὶ τῶν ἐνεργειῶν τούτων τοῦ κ. **Πρωτανεως**. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι χάρις καὶ εἰς τὴν συμμετοχὴν μερικῶν καθηγητῶν μας καὶ ἡ ἐφετεινὴ ἀρχαιολογικὴ ἐκδρομὴ θὰ μείνῃ ἱστορικὴ εἰς τὰ χρονικὰ τοῦ Πανεπιστημίου, ὅπως ἡ ἐπὶ τῆς Ἑρτανείας τοῦ ἀειμνήστου **Ν. Πολίτου** ἐν ἔτει 1907. Νομίζομεν ὅμως ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ πλήρως, ἐὰν προηγηθῇ μιὰ συστηματικὴ καὶ σταθερὰ ἐνέργεια ἐκ μέρους τῆς πρὸς τοῦτο καθορισθησομένης ἐπιτροπῆς. Εἰς τὸ φύλλον τοῦ Ἀπριλίου τὸ Δελτίον θὰ περιέχῃ ἀρχαιολογικὰς καθὼς ἐπίσης καὶ πίνακας πρὸς εὐκολωτέραν μελέτην τῶν ἐκδρομῶν.

Συναδελφικαὶ ἐνθαρρύνσεις

Τὸ ἀρθρίδιον τῆς φοιτητικῆς ἐφημερίδος «Φοιτητικὴ Συντροφιά» εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 3 φύλλον τῆς τὸ σχετικὸν μὲ τὴν ἐργασίαν τοῦ Ὀμίλου μας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του μέχρι σήμερον, καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 4 τὸ σχετικὸν μὲ τὴν ἐκδοσιν τοῦ Δελτίου, μᾶς ἀναγκάζουν νὰ εὐχαριστήσωμεν θερμότατα τὴν διεθνήσιν τῆς διὰ τὰ καλὰ τῆς λόγια καὶ διὰ τὰς παρατηρήσεις τῆς. Ἀμφοτέρω μᾶς ἐνθαρρύνουν πολὺ εἰς τὸ ἔργον μας, προερχόμενα μάλιστα ἀπὸ δημοσιογραφικὸν ὄργανον φοιτητικῶν σωματείου τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιστημονικὴ ἐργασία δὲν μᾶς διαφεύγει.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ «ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ»

ΜΕΓΑ

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ
ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΝ

ΚΑΙ ΠΛΗΡΕΣ ΛΕΞΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ



ΕΙΣ

ΟΓΚΩΔΕΙΣ
ΣΧΗΜΑΤΟΣ

12

ΤΟΜΟΥΣ
ΤΕΤΑΡΤΟΥ

ΑΠΑΣΑΙ ΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

Εἰς 350.000 ἄρθρα

συνοδευόμενα ὑπὸ πλήρους βιβλιογραφίας.

30 χιλιάδες εἰκόνων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ κειμένου

ὡς καὶ 250 τοπογραφικοὶ καὶ γεωγραφικοὶ χάρται,

σχήματα, σχεδιαγράμματα κ.τ.λ. ἅπαντα εὐρωπαϊκῆς κατασκευῆς.



ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟΝ ΚΑΙ ΤΕΛΕΙΟΤΕΡΟΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ
ΕΙΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΜΦΑΝΙΣΙΝ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΖΕΤΑΙ
ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

(Πανεπιστήμιον—Πολυτεχνεῖον Ἀνώτεροι σχολαί—Πολιτικὸς
καὶ Οἰκονομικὸς κόσμος—Στρατὸς—Ναυτικὸν—Διοίκησις—

Κλῆρος—Δημοσιογραφία—Λογοτεχνία)

ΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ ΤΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ

Ἐσωτερικοῦ Ἐτησίᾳ Δραχ. 50

Ἐξωτερικοῦ » » 65

Διευθύνσις: Δ. Συμβούλιον Ἀκαδημαϊκοῦ Ὁμίλου
Ψαρόων 33.

Τιμὴ φύλλου Δραχ. 5.

Πωλεῖται εἰς ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα τῶν Ἀθηνῶν.